

החמצה בחקלאות הארץ

לד': בגת בתשכ"ב (231.5 מ"מ גשם) — 76 ק"ג לד'.

החמצה — גידול עתיק היא בארצנו; היא נזכרת עוד בתלמוד ירושלמי (ע"ז מד, 3: "ר' ירמיה אכל חמצין").

במשק הערבי תפסה החמצה מקום נכבד בשדות גידול-הקיק, לצדם של שומשום ודורה, והיא היתה נזרעת מוקדם יותר מהם באביב, במרס-אפריל (במקום אפריל-מאי, זמן הזריעה של דורה ושומשום). במשק היהודי לא היה גידול זה נפוץ הרבה, אולם כשגידלוהו — היו זורעים אותו, כמו הערבים, במרס-אפריל.

תפוצתה המעטה של החמצה במשק היהודי — מקורה ב-2 סיבות: יבולים מצומצמים מאוד (50—60 ק"ג לדונם בלבד), והקושי שבאיסוף היבול בקומ-ביין, בייחוד באדמית הרדודות כגון אלה של הרי מנשה. הקשיים היו בגלל גבעולה הנמוך והבלתי-זקוף של החמצה המקומית, בייחוד, וכן מקום-חיבור גמוך מאוד של התרמילים לגבעול (סמוך לקרקע). ואמנם, עד לשנים האחרונות נאספה החמצה בדרך תלישת הצמחים בידיים ודישתם אחר-כך במ-כונת-דישה או בקומביין. דרך זו כרוכה בבעיה המורה של מחסור בעובדים, בעיה שאין המשק, בייחוד הקיבוצי, יכול לפתור אותה.

אולם לחמצה נודעת חשיבות רבה בכלכלת הארץ ובמשק החקלאי כאחד, בגלל התכונות החשובות שהיא מחוננת בהן. כקטנית, היא עשירה מאוד בהלבון. היא עשירה גם בשומן, יותר מקטניות אחרות. לפי נתוני חו"ל, מכילים גרגרי החמצה 12%—30% חלבון ו-4%—7% שומן — בהתאם למקום הגידול ולתנאיו. גרגרי החמצה שלנו, מהזן "חמצה מקומית מבוררת" — שהיה, אגב, העשיר ביותר בחלבון ובשומן, מכל זני החמצה שהיו בטיפולנו — הכילו בממוצע 22.4% חלבון (חמצה מיבול של 3 שנים) ו-6.3% שומן (חמצה מיבול של שנתיים) (**). החמצה יכולה אפוא למלא תפקיד חשוב בכלכלתנו, כמקור מזון חיוני לאוכלוסית הארץ.

החמצה אינה בררנית ביותר לקרקע, והיא אף די עמידה בפני יובש, בהניבה גם בשנים שחונות יבולים מתקבלים על הדעת. לדוגמה: בשנת הבר-צורת הקשה של תש"ך קיבלנו, בחלקות הניסויים שלנו, את היבולים הממוצעים של חמצה כלהלן: באיילת-השחר (245 מ"מ גשם) — 74 ק"ג לדונם; בבית-דגן (268 מ"מ גשם ו-50 מ"מ בהשקיה) — 149 ק"ג לד'; בעין-דור (324 מ"מ גשם) 192 ק"ג

(*) מפרסומי המכון הלאומי והאוניברסיטאי לחקלאות, סדרה ה' 1963, 387.

(**) ראה: י. קוסטרינסקי וד. לחובר: תנאים להעלאת איכות גרעיני החמצה. המכון הלאומי והאוניברסיטאי לחקלאות, סקירה 394, המחלקה לפרסומים, תשכ"ג.

לפי ניסויינו במשך שנים רבות, אפשר לזרוע את החמצה גם כגידול חרפי, ואדרבה: ככל שהי חמצה נזרעת מוקדם יותר, בדצמבר ואפילו קודם לכן, יבוליה גדולים במידה ניכרת (מבחינה אחרונה זו היא עולה גם על חריע, שזמן הזריעה המתאים לו ביותר הוא, כנראה, פברואר).

בדרך איקלום זנים מחו"ל, השבחה, וגם כתור-צאה מזריעה מוקדמת — נתקבלו צמחי חמצה גבוהים יותר, זקופים ועם תרמילים, המחוברים לגבעול גבוה יותר מהקרקע, באופן שאפשר לאסוף את היבול, בקלות יחסית, בקומביין, וגם היבול רב למדי. המגבלה העיקרית, כיום, בגידול חמצה בארץ — היא סכנת התקפה של מחלת האסקוקיטה בה. בתנאים אקלימיים מסוימים עלולה מחלה זו לגרום השמדה כללית של הצמחים ואבדן היבול כולו. אולם בניסויים שנערכו בתשכ"ג נמצא, כי ריסוסים בחמרי זינאב מדבירים יפה את המחלה. פרטים על ניסויים אלה יפורסמו בקרוב. בעיה אחרת, שעדיין מחפשים לה פתרון, היא בעית ההשתבשות בעשבים, בייחוד במזרע מוקדם.

ד"ר י. קוסטרינסקי

מכון וולקני לחקר החקלאות.

הופיע הספר

נמטודות טפילות על צמחים בישראל והדברתן

מאת

גרשון מינץ, דינה שטריך-הררי, עלי כהן

המחיר 3.20 ל"י

הוצאת "ספרית השרה"